

# ІСТОРИЧНІ МОТИВИ ПОЕЗІЇ ЯРА СЛАВУТИЧА В АНГЛО – УКРАЇНСЬКОМУ МІЖКУЛЬТУРНОМУ ДИСКУРСІ

Філіпенко Г.В.

*Запорізький комерційний технікум*

Поетичний текст у процесі його побудови на певному матеріалі (мова) при використанні низки поетичних засобів його обробки (прийом) та специфічного засобу проникнення в дійсність (метод) зв'язує усі ці елементи просторово-часовою рамкою. У цьому плані простір поетичного тексту має таку ж складну структуру, як і структура фізичного простору. “Поезія, як різновид мовного висловлювання, використовує усі відомі функції, притаманні знакам у суспільній комунікації [ Поляков 1986: 300] ”.

Поетична функція, зокрема, притаманна мові людини з раннього дитинства і відіграє провідну роль у побудові дискурсу. Поетична функція є домінантою в поетичній мові, що потребує особливого лінгвістичного аналізу, тим більше що віршована форма взагалі належить до універсальних явищ культури.

Сутність поетичної функції полягає в тому, що вона не тільки надсилає сказане світові, але зі сказаного намагається створити свій власний “мікросвіт”, який є внутрішньо мотивованим, адже поетичний твір – це творчий відбиток духовного світу автора, синтезу напруженої роботи його почуттів, розуму й свідомості. Разом з тим, поезія з притаманними їй рефлексивними й комунікативними властивостями є своєрідним відображенням колективної свідомості тієї спільноти, до якої належить автор.

Метою нашої розвідки є спроба аналізу творчості Яра Славутича, поета української еміграції 1940-х років, в англо-українському поетичному дискурсі. Говорячи про тематику його поезії, слід підкреслити, що “...віссю, довкола якої оберталась і обертається його поетична творчість, є любов до Батьківщини, віра в її неминучо-велике і неминучо-світле майбуття. Патріотична ідея стала домінантою його поезії. Ця віра, ця любов, ця ідея пронизують геть усе, ним написане, мовлене, зроблене і задумане [ Череватенко 1994: 342] ”. Сам поет говорив, що завжди “...жадав бути виразником національної ідеї, правдоносцем України і майстерно збагачувати скарбницю українського слова [Славутич 1999: 137]”.

Інформаційний зміст ліричного твору включає в себе два плани змістової/сміслової інформації: фактуальний, як важливий компонент семантики ліричного твору, та концептуальний, як продукт ідейно-образного осмислення фактуальної інформації.

Фактуальним матеріалом великої кількості творів Яра Славутича слугує історичне минуле Батьківщини, а саме: давні часи, пізнє середньовіччя, період 17-18 століть, який став переломним моментом в історії України і мав неабиякий вплив на країни Європи. Визвольна війна, формування державності українського народу, патріотичне піднесення й почуття гордості після славних перемог козацького війська, козацькі походи – все це сприяло відродженню українського народу і культурній інтеграції його різних регіонів.

До того ж, сам Яр Славутич (Г.М.Жученко) є нащадком шляхетного козацького роду. В його сім'ї свято берегли і шанували українські традиції. Сімейне виховання, розповіді діда про козацьку бувальщину стали першими і чи не найважливішими передумовами формування його громадянської позиції, особистого світогляду, становлення його як майбутнього поета.

Мотиви минувшини, які так яскраво описані в циклах віршів “Золота орда”, “Запорожці” та інших, перегукуються з подіями і проблемами 20-го сторіччя, лишаючись актуальними в часі і просторі, де живе митець. Це – події визвольної боротьби українського народу за незалежність, політична ситуація на Батьківщині, проблеми національної культури.

Історія свідчить, що кожна нація на протязі певного часу переживає досить складний період свого становлення, самоствердження і досягнення незалежного існування. Цей період трансформації нерідко супроводжується війнами і повстаннями, поразками і перемогами; цей час народжує своїх героїв, генерує народні, національні, визвольні ідеї. Літературні джерела, що висвітлюють героїчні події минулого і сучасності, завжди привертали увагу до них носіїв інших мов і культур, а численні переклади поезій Яра Славутича є гідним тому прикладом.

Концептуальний зміст поетичного твору, як більш суттєвий і глибинний, як основна складова поетичного дискурсу, залежить від творчого задуму автора і засобів втілення цього задуму. Сам митець зазначав: ”Я за строгість форми, за точність рими, за прозорість думки. Я за концептуальність, але таку, щоб люди могли зрозуміти, що я хотів сказати...[Славутич 1994: 343]”.

Сплав концептуально-сислової та естетичної складових інформації визначається як “комунікативне ядро”, що перш за все і повинно відтворюватись у поетичному перекладі [Гончаренко 1988: 102].

Для цього перекладознавчого дослідження мною використано збірку вибраних творів Яра Славутича “Oasis” (“Оаза”), яка була перекладена на англійську Морзом Менлі у співпраці з автором. Читаючи вірші нашого земляка про славне минуле України, про Запоріжжя, про звитягу наших предків, перше, що впадає в око, так це – велика кількість власних назв та імен, зокрема Гонти, Прудивуса, Кривоноса, Хмельницького, Мазепи, Святогора та інших історичних особистостей. Це також географічні назви (топоніми) – Жовті Води, Запорожжя, Славута, Київ, Херсонщина, Бористен; історичні події – Пилявецька битва, битва при Жовтих Водах, Уманська пожежа та інші. Вживання великої кількості

власних імен надає поетичним творам конкретики, реалістичного змісту, сприяє створенню виразного мовно-стилістичного забарвлення. Для пояснення багатьох історичних і національних реалій в англомовному збірнику подано окремий розділ – “Примітки” (“Notes”), що сигналізує про наявність етнографічного компоненту в перекладі.

Розглянемо для прикладу паралельні тексти вірша “Прудивус”. В “Примітках” до англійських текстів читаємо: “Prudyvus, the Zaporozhian (Ukrainian) Kozak (Cossak), is a hero of Ukrainian folk legends of the sixteenth century. Buh and Mius. Small rivers in southern Ukraine [Oasis 1959: 59]”. (“Прудивус, Запорізький (Український) козак, герой українських народних легенд XVI сторіччя. Буг і Міус – малі ріки в південній Україні”). Вірш “Прудивус” (“Prudyvus, the Zaporozhian Kozak”) написано у формі сонету, як і більшість творів із циклу “Запорожці”. Вірш складається з чотирнадцяти рядків: двох катренів та двох терцетів. Віршовий розмір твору – п’ятистопний ямб, що властиво для сонету.

Важливу роль відіграє внутрішня композиція сонету. Кожна строфа – це завершене ціле. Перший катрен, що слугує експозицією, вводить основну тему: в нашій уяві постає колоритний образ українського козака, який аж сорок років захищав рідну землю:

Пустив за вухо смолянистий вус,  
Завів хвилясту, наче в’юн, чуприну.  
Він сорок літ, боронячи Вкраїну,  
Ганяв татар від Богу до Міус [Славутич 1994: 93].

He let his mustache trail behind his ears  
And like a loach a tuft of hair grew long  
He stayed his country from Tartar throng  
Between the Bug and Mius forty years [Slavutych 1959: 21].

Другий катрен продовжує сюжетну лінію першого: дає портретну характеристику, розповідає про геройське минуле козака. Останній рядок цієї строфи є кульмінаційним моментом: козака взяли в полон вороги.

В першому терцеті починається розв’язка: суддя читає смертний вирок полоненому герою, а в другому терцеті маємо завершення розв’язки, яка тут набуває найбільш яскравого виразу і сили за змістом і образністю:

Він, січовик, зриває з пліч кошульку  
І, щоб не зникло козаків знаття,  
Сіда на палю, запаливши люльку [Славутич 1994: 93].

Behold! Prudyvus lit his pipe and cast  
His body on a jagged, sword-sharp mast  
And thus upheld the Ukraine's eminence [Slavutych 1959:  
21].

Отже, в перекладі відтворено класичну форму сонету. Щодо рим, то в тексті перекладу не відтворено їх так, як в оригіналі, що вмотивовано міжмовною нормативною асиметрією, проте перший і четвертий та другий і третій рядки перших двох катренів римуються як в тексті оригіналу, так і в тексті перекладу.

Для лексико-семантичного наповнення творів Яра Славутича характерним є вживання епітетів, метафор, порівнянь, фольклоризмів. Так, у творі, що розглядаємо, автор вживає досить ефектні порівняння, коли описує зовнішність легендарного козака:

“хвиляста, наче в’юн, чуприна”;  
“меткий, смаглявий, як “шайтан-урус”.

Переклад, на мій погляд, досить точно передає враження від цих порівнянь:

like a loach a tuft grew long;  
with devil dash and color he appears.

В іншому творі – “Жовті Води” (“After the Battle at Zhovti Vody, 1648”) два рядки другого катрену:

“Важкі шуліки сядуть на чоло  
І вип’ють очі, як джерельну воду”[Славутич 1994: 106].

в англійському варіанті відтворені як:

But overhead the heavy kites retain  
A glimpse of frozen eyes turned from the sward [Slavutych 1959:  
24].

В перекладі – шуліки утримують погляд замерзлих очей, що дивляться з землі. Попри частково змінений образ, відтворено метафору та враження від неї. Отже, порівняльний аналіз першотвору й перекладу показує, що перекладач звернувся до тих мовно-стилістичних засобів своєї мови, які дозволяють оптимально передати емоційний настрій першотвору і спричиняють ідентичний ефект у перекладі.

Автор використовує морфологічні засоби словотвору, що надають словам оригіналу додаткових семантичних відтінків пестливості – “кошулька”, “писулька” (“Прудивус”), але в контексті набувають іронічного звучання:

“І от на площі, де якусь писульку  
Читає з натовпу чужий суддя”.

У слові “шаблюка” суфіксом “юк” підкреслено силу і хоробрість козака. На жаль, ці елементи та деякі порівняння й епітети в словосполученнях типу “бутні ляхи”, “задумане село”, “на степу крутому”, “у халепу загруз” втрачені за причини обмеженої кількості суфіксів в англійській мові та в силу інших специфічних властивостей мови перекладу. Деякі компоненти перекладач

відтворює за допомогою нейтральних, загальноживаних в його мові слів, наприклад, замість лексеми “ляхи” він вживає “The Poles” (гіперонімія), а в іншому випадку вживання просторіччя у словосполученні “козаків знаття” він змінює на загальне поняття – гіперонім “Ukraine’s eminence”, що цілком логічно, бо стилістична норма англійської мови не дозволяє вживання просторіччя у даному різновиді твору.

Всі поетичні твори – це своєрідна інтерпретація світу, в даному випадку – це інтерпретація української дійсності поетом-сучасником. Численні історичні факти, елементи дійсності, що глибоко осмисленні автором і символізують його особисті переживання, відтворені в органічному зв’язку з нашим сьогоденням, з новою культурно-історичною ситуацією.

Поетичні переклади – це подвоєна інтерпретація світу, адже перекладач має повторно відтворити іншою мовою зміст ліричного твору в гармонійному поєднанні його фактуального та концептуального компонентів. В процесі перекладу неможливо уникнути практичних обмежень, що зумовлені відмінностями між вихідною мовою і мовою перекладу.

Твори українського красного письменства взагалі, а поетичні твори зокрема, перекладаються не лише для того, аби познайомити іноземного читача зі змістом самих творів, але й щоб дати можливість зрозуміти й полюбити високе мистецтво і культуру народу, ідейним виразником якого є Поет.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Вшанування 80-річчя Яра Славутича //Всесвіт, 1999.- № 8.- С. 137-139.
2. Oasis. Selected poems by Yar Slavutych / Translated from the Ukrainian by Morse Manly. – New York: Vantage Press, INC., 1959.
3. Поляков М.Я. Вопросы поэтики и художественной семантики.- 2-е изд. доп. -М.: Советский писатель, 1986.
4. Поэтика перевода: Сб. ст./ Сост. С. Гончаренко; - М.: Радуга,1988.
5. Славутич Яр. Твори: В 2 т. – т.1: Поезії.- К.: Дніпро, 1994.
6. Череватенко Леонід. “...В нелегкім триванні тримати порох чистим і сухим!” / Славутич Яр. Твори: в 2 т. – т.2: Поеми. Переклади. – К.: Дніпро,1994. – С.334 – 352.

Філіпенко Галина Володимирівна  
пошукувач  
Запорізький комерційний технікум  
викладач  
69059 м.Запоріжжя  
вул. Комарова, 4 / 74